

Wstęp

Wobec nowych wyzwań polityczno-gospodarczych, spowodowanych szybkimi zmianami zachodzącymi w otaczającej rzeczywistości, na całym świecie narasta presja na jak najlepsze dostosowanie instytucji edukacyjnych do sprostania tym wyzwaniom i zmieniającym się uwarunkowaniom społecznym. Najczęściej postuluje się, aby edukacja, a w szczególności szkolnictwo wyższe, stały się tańsze, wydajniejsze, bardziej konkurencyjne i odpowiadające rzeczywistym potrzebom gospodarczym i społecznym. Pojawia się konieczność przedefiniowania misji i strategii działania uczelni i podporządkowanie tradycyjnej funkcji uniwersytetu nowym wyzwaniom coraz częściej postrzeganym przez perspektywę ekonomiczną. Tendencje do mniejszego lub większego urynkowania szkolnictwa wyższego są uzależnione od postrzegania roli uniwersytetu w społeczeństwie i państwie.

Dokonująca się zmiana w percepcji i nowym definiowaniu funkcji szkolnictwa wyższego jest częścią gruntownej zmiany społecznej okresu postindustrialnego. Choć łatwo się operuje uogólnieniami typu „społeczeństwo postindustrialne” na określenie nowych struktur relacji i interakcji pomiędzy poszczególnymi członkami grup społecznych w świecie rozwiniętym, nie można mieć pewności ani co do tego, że nowy typ społeczeństwa jest dominujący, ani że jest powszechny i występuje w równym stopniu we wszystkich krajach. Z pewnością mamy do czynienia z elementami nowej struktury społecznej, w której ramach utarte i oparte na długiej tradycji wartości, sposoby życia i wiążące się z tym modele edukacji stają się coraz mniej jednoznacznie określone, ustrukturyzowane i niezmiennie. Dokonująca się zmiana postindustrialna jest jednak z pewnością nie tylko efektem przemian w sposobach produkcji przemysłowej, na co mógłby wskazywać przedrostek *post*, sugerujący schyłek starych struktur pracy, własności i władzy, ukształtowanych jako rezultat ponadstuletnich zmian po rewolucji przemysłowej. Na zmianę tę nakłada się również kilka innych procesów społecznych, z których najbardziej wpływowa i wywołująca największe zmiany zdaje się być globalizacja. Przemiany globalizacyjne wynikają ze zmian w operowaniu zasobami kapitałowymi na skalę światową, co następuje zdecydowanie

szybciej i bardziej żywiołowo niż w minionych dziesięcioleciach. Towarzyszy temu rozwój technologii informacyjnych, które dają praktycznie nieograniczone możliwości realizacji nowych sposobów pracy i edukacji. Globalizacja stanowi więc naturalną ramę odniesienia dla wielu zjawisk opisywanych w tej książce.

W ostatnich kilku latach dzięki znacznej koncentracji na wypracowaniu strategii globalizacyjnych oraz konsekwentnym rozwijaniu gospodarki opartej na wiedzy, kraje nordyckie zmieniają swoje pole działania i horyzont oczekiwań zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym. Geograficzna i mentalna peryferyjność oraz kolektywne wzorce tworzenia egalitarnej wspólnotowości, które dominowały w okresie zimnej wojny, zostały w ciągu ostatnich kilkunastu lat zastąpione aktywnym internacjonalizmem na arenie międzynarodowej oraz coraz bardziej zindywidualizowanymi postawami we współżyciu społecznym. Wraz z postępującym zorientowaniem na indywidualną podmiotowość obywateli wewnątrz społeczeństw nordyckich coraz trudniejsze staje się też mówienie o jednym w miarę homogenicznym modelu nordyckim, czy to w wymiarze rynku pracy, polityki społecznej, czy też w odniesieniu do szkolnictwa wyższego.

Niniejsza książka jest rezultatem kilku lat badań nad szkolnictwem wyższym krajów nordyckich, jednak zawarte w niej analizy i przemyslenia są również rezultatem mojego kilkunastoletniego już zainteresowania zmianą społeczną zachodzącą w tym obszarze Europy. Niewątpliwie byłoby bardzo trudne syntetyczne ujęcie w jednym tomie wszystkich opisywanych procesów i zjawisk, gdyby nie liczne wyjazdy studyjne, udział w konferencjach i rozmowy o kondycji społeczeństwa i szkolnictwa wyższego krajów nordyckich z badaczami społecznymi z tych krajów. Szczególnie dobrze wspominam inspirujące rozmowy z profesorem Ingjaldurem Hannibalsonem i profesorem Jónem Torfi Jónassonem w czasie pobytu na Islandii w 2009 roku oraz bardzo ciepłe przyjęcie w Nordyckim Instytucie Studiów nad Innowacją, Badaniami Naukowymi i Edukacją (NIFU) w Oslo, gdzie latem i jesienią 2009 roku, oprócz półek fachowych książek i dokumentów, moimi intelektualnymi sparingpartnerami byli przede wszystkim doktor Agnete Vabø oraz profesor Bjørn Stensaker. Jeśli chodzi o Finlandię i jej szkolnictwo wyższe, to kilka lat temu miałem szczęście spotkać na swej drodze akademickiej profesora Jussiego Välimaa, z którym rozmowy i którego teksty doprowadziły mnie do nowego spojrzenia na ten oryginalny z polskiej perspektywy kraj nordycki.

Na gruncie polskim, oprócz wspierającej mnie rodziny, wypada mi podziękować wielu osobom za różnego rodzaju wsparcie i utwierdzenie mnie w przekonaniu, że północnoeuropejskie społeczeństwa i ich szkolnictwo wyższe są ciekawymi obiektami badań i że mogą inspirować do myślenia i działania na własnym podwórku. Szczególnie cenię sobie w tym kontekście doping intelektualny i fachowość doktor Agnieszki Dziedziczak-Foltyn z Katedry Socjologii Edukacji Uniwersytetu Łódzkiego. Wśród kilku innych osób, których postawa przyczyniła się do skutecznego sfinalizowania tej książki, chciałbym wymienić profesora Andrzeja Ceynowę, uprzednio rektora Uniwersytetu Gdańskiego, a obecnie dziekana Wydziału Filologicznego mojej *Alma Mater*, który ufał w sens mojej pracy i wspierał moje działania badawcze wtedy, kiedy było to potrzebne.

Niniejsza książka została napisana i wydana w języku polskim, pomimo otrzymywanych wielu sygnałów o zainteresowaniu tego typu studium porównawczym w innych krajach. Ponieważ jednak na rynku polskim istnieje bardzo niewiele aktualnych opracowań dotyczących omawianych tematów, a większość z nich nie ma charakteru porównawczego, mam nadzieję, że książka ta przyczyni się do wypełnienia luki w rodzimej wiedzy o Skandynawii i obszarze nordyckim, jednocześnie pozwalając wyciągnąć z doświadczeń tych krajów lekcję dla reformującego się szkolnictwa wyższego w Polsce.

Do napisania tej książki wykorzystane zostały liczne źródła dostępne w kilku językach. Wszelkie sporządzone na potrzeby tej pracy tłumaczenia terminów, cytatów, nazw i tytułów z języków skandynawskich i języka angielskiego zostały wykonane przeze mnie, oprócz kilku przypadków, wówczas podaję autora tłumaczenia, lub gdy terminologia jest już ustalona praktyką społeczną i konwencją językową.

Kazimierz Musiał
Gdańsk, lipiec 2012 roku